

Nap mint nap

1991. ápr. 2-a, kedd. — Az idej első káposztalepkét déltájban láttam átlégnem a sugárút fölött. Vajon érzékelik-e a hót ezek a rovatékölt barmok, mert ha igen, akkor fázhattak.

Esszét olvastam az európai kultúráról; röviden: a kereszténységben gyökerezik — az európai kereszténységben, tennem hozzá, mivel huzamos időn át módjában állt a maga képére formálnia az itteni kultúrákat. Viszont az európai kereszténység is más kultúrákban gyökerezik, amelyek még nem keresztény kultúrák, de részben megkülönböztethetően európaiak, és éppen ez, a kezdetektől való megkülönböztethetőség teszi őket európaivá. Az az öltözék, amit más híján nyugodt lélekkel fölvennénk, mert valahonnan ismerős. A keresztény nosztalgia korát éljük, vagy csupán a dogmák utáni nosztalgiáért, és nem hinném, hogy a jelen pillanatban akadna kultúrtörténész, aki módszeresen azt vizsgálná, milyen nyomat hagyott ezen a kultúrán a baloldaliság 1848. vagyis a Kommunista kiáltvány megjelenése óta. Mert a későbbiek során, majd már menet közben, ezt is ide kell számítani, habár ez jelenleg a totális negáció szakaszában van. Nemeskürty István hivatkozik arra, hogy 1849-ben a magyar honvédtisztek közül nem is kevesen forgatták a Kommunista kiáltványt. Ezt sem árt tudni. Vagy nem bánom, legyen az egészen a kereszténység az öv a derekán, de az európai kultúra nem az i. sz. 1-től, sem 33-tól kezdve alakult ki.

IV. 3. V. Dedijer Tito-életrajzának részletébe olvasok bele, az e századvégi bizantinizmus történetébe; no, és az a frigy Jovanka Budisavljevićyal, Dušan István cár állítólagos oldalági lezármaszójával! Csoda, hogy ezt nem tették annak idején közzé, hogy a folytonosság, íme, adva van, és ezzel megtörténhetett volna a nagy vizsztatérésünk az elveszett Bizánchoz, amely a magyar történelem számára csöppet sem annyira idegen, mint amennyire elfeledett. Szó esik M. Đilas szellemi evolúciójáról is: ő kezdeményezte annak idején, hogy Titóról városokat nevezzenek el, meg más kisebb előkről is. Aztán Tito méltatlankodása, még Összegyűjtött Műveinek előszavában is: hogy micsoda áruló, a pártot vitaklub szintjére szándékozta degradálni! Nekem a számtalan titói rezidencia közül a már meg sem levő horgász-szigeti jut eszembe, Simon Hugó régi könyvkereskedő mesélt erről vagy 15 évvel ezelőtt — talán éppen ez volt az, ahol 1953-ban a frigy kötöttet! És végül Jovanka Budisavljevićnak az a vágya, hogy tábornok lehessen...

Dél múlt, Jung Károllyal a szemetes Futaki utcán; restellkedem, hogy itt csip rajta, ahogy alvó bébit sétáltatok, ám ez csupán egy áthághatatlan útszakasz. Hétfőn este a telepi művelődési házban hallgattam bele a húsvéti népszokásokról tartott előadásába, s láttam magamat, amikor először és utoljára locsolodni voltam, úgy 1949–50-ben. Rémségesen sovány terepet választottunk, Brazíliát, majd — miután ott nem sokra jutottunk — átmentünk Mileševóba, az optált-házakhoz, másfelé meg már nem voltunk ismerősek, bamba kis szállási tacsok.

Azután egy kevés irodalom: — Az írónak nincs tovább hová mennie, semmiféle szerkesztőségben sem látják szívesen. Hatalmi vagy tulajdonviszonyokra lehetne vetni? Nekem lenne igazam, hogy hét-nyolc éve sehol sem látta:om magamat? A Forum-klub volt az utolsó hely... Az meg valahogy asztalról asztalra elfogyott.

IV. 4. — Némi lelkifurdalással maradtam távoli a főszerkesztői fogadóóról, ahová, ígéremhez híven, el kellett volna mennem; még egyetlen egyszer sem fordultam meg ezen, most meg már úgy tűnik, előbb fog összedőlni az irodalom, mintsem hogy én eljussak. Tudom, sajnálhatom, ám figyelembe kell venni elszántságomat, mily fontoskodva készülök megveszeke-dett papíratka szerepre, különben is nemrégén még létezett Podolszki József, aki eléggé szellemesen levezette, miszerint nálunk belépni az irodalomba, legalábbis a költészetbe, az nagyjából elszánás kérdése. Kifelé meg már úgyis viszik a vidéki halhatatlanságra pályázót. Le is írtam már: én csupán papíron létezem, a papír az otthonom, az az egyetlen sajtáságom és különös ismertetőjelem. Szellemi térképekre fölrajzolt nagy, papírizu haza, amely tetszés szerinti példányban sokszorosítható.

Régebbi, egy-két éves vázlataim akadnak a kezembe: eléggé harsány, nehézkes színek — ma már aligha tudnék bármit is kezdeni velük. Fejlődne netán az ízlésem? Iszaak Babel a Lovashadseregéről: „Régebben túlságosan is színesen írtam.” Miután elhatározza, hogy hétköznapiasítja a stílusát, többé semmit sem ír. Ennek a kor-szakának csak legendája van, de könyve nincs. Az iskolázott ízléstől megáll az ész. Az idős Füst Milán: Az én koromban az írónak már alig tetszik valami is... Ezt, persze, nem a tulajdon munkáira vonatkoztatja.

IV. 5. — Nem tartózkodom itthon, amikor megérkezik az összeírás biztos — ez a harmadik olyan népszámlálás, amikor magam tartozom önmagamról számot adni —, úgyhogy öttagú családom, hogy szomszédaink közül néhányan „magyarorságon fölött a biztos eltűnődik, hallom, s mondja, a gondjaira bízott lakótömbökben 1-je óta mi vagyunk az első olyan család, amely részben vagy teljesen magyarnak vallja magát. — Nincs valami nagy ismeretségi köröm a szomszédos épületekben meg bejáratokban, de azért tudom, hogy szomszédaink közül néhányan „magyar értelmiségiek”. Hódi doktor tudná csak érdemben elemezni, miért mondják magukat — megtévesztve a biztost — jogosítványoknak.

IV. 6. — Belgrád második világháborús bombázásának ötvenedik évfordulója. Érzésem szerint a legteljesebb képet Curzio Malaparte adta a bombázás után félhalott városról. A városnak a katasztrófákban járszott fölemelő szerepe; a

nándorfehérvári utolsó ostromkor, 1521-ben Paracelsus is a vár „nevolys” védői között volt. Úgy mondják. — Az idejében menekülők közt lehetett, tehetnének hozzá.

Azonban napjainkban: Mily meglepő pálforduláson esnek át itt helyben némelyek, a szemlélő szinte napokig szóhoz sem jut a csodálkozástól. Purifikátorok és inkvizítorok váratlanul a teljes demokráciában érzékelik jól magukat, ők ugyanis pontosan tudják, miről van szó: nemzedékek negyvenöt éven át inuk szakadtából küzdöttek ellene. Az emberi tartásnak mindenképpen vannak szegyeteljes pillanatai. De mégis: nyilvánosan! Amikor még mindenki emlékszik! A Pápua Új-Guinea-i benszülőttek különös megnevezéssel illették a fehér gyarmatosítókat: sokbőrű emberek. Míg a bibliai Jób azt mondja: „És miután ezt a bőromet megrágták, testem nélkül látom meg az Istent”, ám most azok, akik másoknak azt az egyetlen bőrt megrágták, egyszerűen nekilátnak kibábozódni. Hamarosan föl fognak falni bennünket ezek a kommunistaszidó „volt” kommunisták. Tegnap szájtepők ugranak majd élénk a vallási fanatikus szerepében, az erélyes felelősségrevonás szándékával: az Irás törvényei szerint élzs te? Tartod magadat a parancsolatokhoz? — Aminek talán eszmei értéke lehetett zabolátlap országglásuk idején, azt — miután tegnapi elvbarátaik is megszabadultak tőlük, akár a bélpoklosoktól — mind-mind könyörtelenül be fogják mocsolni az újságok lapjain, a tökélyig fokozva az irás nyomorúságát. Nem értem ennek az utólagos, állítólagos altruizmusnak a rugóit, egyáltalán a működési elvét. Mi célja lehet? Az exhibicionizmusnál is kétesebb önmutogatás? — Mert azért naplót írni is kínos dolog.

IV. 7. — Semmire sem jutunk, amíg nem azt tartjuk a legfontosabbnak, hogy mások józan eszében kételkedjünk: mások is így vannak mivelünk. A világ mindenkorai fölépítését tekintve, a többi már kinek-kinek a szerencséjén múlik. Vagy legföljebb Vargha Balázs rímpárja érvényesül: „Ha isten veled kitosz, / Belőled is jehet mitosz”.

Amúgy pravoszláv hűsvét, délfele áttetsző ködölés, mintha lógna az eső lába, ám az egész mégis derűs, itt-ott kitetszik mögüle az ég kékje. Megyünk egy darabot a Duna gátján. Ami nagy nehezen elalszik, ekkor kezd szemerkélni az eső, a ritkás cseppek az arcába csapdosnak, de nem zavarja. Jó órányira vagyunk hazulról, a mellék-utácakon sehol egy teremtet lélek, ilyen kihaltak napközben sohasem láttam a várost. Az egyedüli mozgalmasság: megáll egy nagy, fekete, csillógó kocs, és valaki műanyag üzemanyagos kannával vízért megy a SPENS-csarnok mögötti kiépített kútra. Ez lehetett a Fruška góra utca régi ar-tézi kútja; amarra emlékszem, ezt nem is tudtam, hogy létezik. Ahogy haladunk, Ami arcán egyre több az esőcsepp, de nem tudom mivel megvédeni. Ó pedig rendületlenül alszik, oldalt, a füle felé leperog a víz. Senkit sem láttam még langyos, tavaszi esőn aludni.

Elmegy az ember napja, miközben körülményesen olvasáshoz készülődöm, azon kapom magam, hogy besötétedett, pedig még sok mindennel adós vagyok magamnak. Hiába: „Elleng a levedula. / Pedig maradna”. Tizenöt évvel ezelőtt már idéztem egyszer ezeket a Guillevic-sorokat. Mintha föl sem keltem volna azóta az asztal mellől.

IV. 8. — Távoli, árgus szemek elől rejtett, félreeső helyen levő polcról rakják át a könyveimet, szekéredéknnyit, magam sem tudom, mennyit; több lóányi lesz, el sem tudtam volna képzelni, hogy ott annyj fölgyülemlt az évek folyamán — magam képtelen vagyok kivenni a részemet a művelemből, mivel nekem az a hely ilyen célra tökéletesen megfelelt eddig, nincs új elképzelésem, inkább olyasformán szemlélem a kialakuló helyzetet, mintha a hagyatékomat vennék leltárba: vadonatúj szemléletmód!

Másrészt mindig minden erőmmel igyekeztem szabadulni az idővel számomra fölöslegesnek talált könyvektől; Varha Balázs mondta is egy alkalommal:

— Nincs messze az az idő, amikor majd ki fognak szorítani benneteket a házból. — Nos, ezt megelőzendő, becsülettel irtottam is az állományt. **Eörsi Istvánnak** is föltűnhetett ez, itt, Újvidéken, mert nem mulasztotta el csipős hangnemben megjegyezni:

— Krleža-kötetedet láttam az antikváriumban! — Azért a dolog valahogy úgy áll, hogy Krležát mégsem adhattam el, ezt másvalaki tette a nevemben. Krležához inkább érzelmi viszony fűz, nem ideológiát képvisel a szememben, hanem irodalmat. Az ideológia, az a kor.

És egyszer csak egy kínai nyelvkönyv meg a három kötetes macedón szótár szomszédágából elkezdnek dőlni a marxista kötetek is: először is Marx Károly Tökéje, három kötetben (jobb időkben akadt ember, sőt még ma is él és virul, aki orosz eredetiben olvasta), továbbá Lukács György is számos kötetben stb. Megáll a szívverésem: A tőkével mindig is úgy valahogy voltam, miként Szergej Jeszenyin, hogy nemigen vergődik túl az ember a tanulmányozása során a bevezetőn, illetve, miként Majakovszkij: „Olvasni sem kellett, szívünk kidobogta, / hogy hogy hová kapcsol örök kötelék”. Meg vagyok róla győződve, hogy az ideológusok is ugyanígy voltak Marx-szal. Még mindig emlékszem Vicsek Károly egy fiatalkori aforizmájára: „Marx a műveiből nem tudott megélni, ti vagyont gyűjtetek abból, hogy idéztek”. Találomra fölütve, persze.

Lukács György más szerepe szorult. — Ó aztán a helyére lett téve! — ahogy Hernádi Gyula mondta. Én meg úgy vagyok vele: Hadd maradjanak a könyvek! Emlékek... Nekem személy szerint egyéb tárgyi emlékem úgysem igen lesz ebből a korból, amelyben író voltam és kiszolgáltattott.